הדף היומי

עלון יומי ללומדי הדף היומי יו"ל ע"י "מדרשית הדף היומי פ"ת"

מסכת עבודה זרה - דף לז לח

!!! מקום זה מיועד להנצחה !!!

עיונים על הדף

ספק טומאה ברה"י. ומשקים בבית המקדש.

בדברי רבי יוסי בן יועזר התיר להם טומאת משקים בבית המקדש, והתיר שהנוגע במת שהוא טמא. ביאר רבא בשם ר"נ שרב יוסף התיר ספק טומאה ברשות הרבים, וריו"ח אמר שאין מורים הלכה זו לרבים, ורב יוסף הורה.

צריכים לברר מה ההגדרה "רשות הרבים" ו"רשות היחיד" לגבי דין טומאה. וכן בנידון של בית המקדש, ויבוארו בין הדברים.

בגמ' בנזיר *(מ,א)* מבואר שלמדו מפרשת סוטה ספק ברה"י טמא, הכוונה רה"י כאשר יש עד ב' אנשים כענין סוטה הבועל והאשה, אולם אם יש יותר ג' אנשים ויותר מוגדר כרה"ר. עי' ברמב"ם *(נזירות פ"ט הט"ז)* שפסק שרשות היחיד מוגדר כאשר יש ב' אנשים בחצר אחת. אם שלישי רואה אותם מבחוץ, עדיין מוגדר כרשות היחיד. אמנם דעת הראב"ד *(שם)* שאין קשר לחצר לגבי צירוף האנשים וכל שלשה שנפל ביניהם ספק יהיה טהור מחמת שמוגדר ספק טומאה ברה"ר. דעת הרא"ש *(מיר שם)* שעד ד' אמות בין האנשים מצטרפים כדי להגדירם רשות הרבים אולם מעבר לכך אין צירוף ביניהם ואם עמדו ב' אנשים והאדם השלישי עמד במרחק רב מהם אינו מצטרף והספק מוגדר כספק טומאה ברה"י. ועי' ברמב"ם בפ"כ מהלכות אבות הטומאה לגבי מקומות שמוגדרים כרשות הרבים לגבי הלכות שבת מה דינם ומתי לגבי הלכות טומאה ברה"י וברשות הרבים.

נשים לגבי הגדרת רשות הרבים. נחלקו הרמב"ן והריטב"א *(נדה ה, ב)* האם הכלל שג' אנשים מצטרפים כדי להגדיר את הספק בתורת ספק ברשות הרבים ונטהר. מה יהיה הדין אם עמדו ג' נשים, וביניהם נולד ספק טומאה, האם גם אז יהיה הדין כבאנשים שהרי זה ספק טומאה ברשות הרבים או דילמא לא. דעת הרמב"ן, שאין הפרש בין נשים לאנשים. וכפי שמבואר בדברי התפא"י *(טהרות פ"ד מי"א בועז אות יח)* שהלימוד מפרשת סוטה לימד אותנו על מספר הנפשות שעל פיהם נקבע הגדרת הספק האם הוא טומאה ברשות היחיד או ברשות הרבים ולעולם לא למדנו מפרשת סוטה איכות האנשים שביניהם נולד הספק. אולם דעת הריטב"א, שאפילו מאה נשים שנולד ביניהם ספק טומאה נדון כטמא מחמת שתמיד נשים נחשבות לאחת מאחר ולמדנו מפרשת סוטה בועל והאשה.

ספק טומאה ברשות הרבים בלילה. יש לדון האם ספק טומאה ברשות הרבים בלילה דינו שונה מאחר ואין הולכים שם אנשים. בדומה דנו בש"ס *(שבת ו, ב)* לגבי מקומות שפעמים ואנשים נכנסים לשם, פעמים לא. כמו בקעה, בימות החמה יש שם אנשים, ומוגדרת לגבי הלכות טומאה כספק טומאה ברשות הרבים. ובבא החורף, שאין שם אנשים מוגדר הדבר לספק טומאה ברשות היחיד. הביאו תוס' *(ד"ה ברשות הרבים)* מדברי הירושלמי שספק טומאה ברשות הרבים בלילה מוגדר לספק טומאה ברשות היחיד. אמנם הביאו תוספתא בטהרות שמבואר שספק טומאה ברשות הרבים לעולם הוא רשות הרבים אף בלילה. אולם הקשו שהרי מצאנו בטהרות *(פ"ח מ"ג)* כלי שעבר עליו לילה ברשות הרבים מוגדר כטמא, מבואר שספק טומאה ברשות הרבים בלילה מוגדר כספק טומאה ברה"י.

ספק טומאה במקדש האם מוגדר לרה"ר או לרה"י: כאשר גברה מלכות בית חשמונאי, נכנסו להיכל ולא מצאו שמן טהור במקדש, אלא פח אחד שהיה מונח בחותמו של כהן גדול ולא היה בו להדליק אלא יום אחד בלבד, נעשה נס והדליקו ממנות נרות המערכה ח' ימים, עד שכתשו זיתים והוציאו שמן טהור וכו'. *(מ"ב סי' תרע' סק"א).*

וצריך להבין, מדוע הוצרכו לנס פח השמן ולא השתמשו בשמן שהיה בעזרה. שהרי אין הכרח גמור לומר שהשמן טמא, אלא מחמת הספק שמא טימאו את השמן היוונים, חיפשו אחר שמן שבודאי נשאר טהור. והרי בהלכות טומאה וטהרה כבר למדנו שהכלל אומר, שספק טומאה ברשות היחיד ספקו טמא. וספק טומאה ברשות הרבים ספקו טהור. ודין זה למדנו בגזה"כ מפרשת סוטה. וגדר רשות הרבים לענין ספק טומאה ברשות הרבים, כאמור - מקום שיש בו ג' אנשים ומעלה, א"כ בודאי שהעזרות וההיכל וכו' מוגדרים לצורך העניין כרשות הרבים, א"כ כל שמן שנמצא לכאו' דינו ספק טומאה ברשות הרבים והוא טהור.

ולפי הנלמד בסוגיית רבי חנינא סגן הכהנים *(פסחים יד)* דן בחזון נחום *(שו"ת ח"א סי' קכו')*, ועולה שהיות והנידון הוא בטומאת משקים דינו יהיה לחומרא, אף לאחר הלימוד מפרשת סוטה.

כפי המובא בסוגיא שלנו מחלוקת רב ושמואל בדין המשקים שבבית המקדש, דנו בגמ' בפסחים והביאו שנחלקו רבי מאיר ורבי יוסי בגדר טומאת משקים. לכאו' לפי פשטות הענין, משקה שמקבל טומאה הוא צובר את הטומאה מדין תורה, בין לדעת רבי מאיר ובין לדעת רבי יוסי. אלא נחלקו בדין משקה לטמא אחרים, דעת רבי מאיר, שטומאת משקה לטמאות אחרים דרבנן. ואילו דעת רבי יוסי, שמטמא אחרים מדין תורה. והביאה הגמ' את התוספתא, ששם אמרו דבריהם בדין ספק טומאה במשקה, לדעת רבי מאיר, המשקה מקבל טומאה וטהור לגבי אחרים. דעת רבי יהודה, שטמא לכל. דעת רבי יוסי ור"ש, לגבי אוכלין טמא ולגבי כלים טהור.

ביאר רש"י במהלך הסוגיא *(שם)*, היות ודין קבלת טומאה במשקה מהתורה, כלומר המשקה בעצמותו צובר את הטומאה מדין תורה, לכן לחומרה דנו בו כטמא. הוכיח בחזון נחום מדברי רש"י *(ד"ה לכל טמא וד"ה רבי יוסי)* שהיות ולדברי רבי יהודה ורבי יוסי ור"ש טומאת משקה לטמא אחרים מהתורה, אז החמירו בספק טומאה ברשות היחיד כדין ספק טומאה.

אולם בדעת רבי מאיר, ברש"י מבואר שדינו ספק טומאה, לכן הוא עצמו טמא מחמת שזהו ספק דאורייתא רגיל, לחומרה. א"כ נראה ברש"י שאף ברשות הרבים יהיה טמא ולא כפי הכלל שספק טומאה ברשות הרבים טהור.

ביאור הדבר, חידש הצל"ח, מ"ד שסובר שמשקה מקבל טומאה מהתורה, למד את דינו מהפסוק שאוכל טמא, ולמדו, הוא טמא ולא אחרים טמאים, כלומר אוכל לא מטמא אוכל, מחמת הדין שאוכל אחר הוא כיוצא בו. אולם אוכל מטמא משקה. ואם כל הלימוד הוא מדרשה הנ"ל, כלומר שלא נאמר בתורה שמשקה טמא, א"כ אין לו את הדין הנלמד מכל "טומאה" שנלמדת מסוטה, שדינה בספק טומאה ברשות היחיד לטמא ובספק ברה"ר לטהר. אלא דינו ככל ספק מהתורה בנידון אחר.

היות וכל הדינים של ספק טומאה הנלמד מסוטה זה רק בדברים שכתוב בהם טומאה. ואם זה ספק רגיל אין לנו סיבה לטהר ברשות הרבים, שזהו חידוש דין שהתחדש בפרשת סוטה. ממילא מובן מדוע השמן במקדש היה דינו טמא והוצרכו לנס פח השמן שהרי אף שהיה ספק ברשות הרבים אולם דנו בו לחומרה כיון שלא נלמד מטומאה עם הקש לסוטה אלא ממיעוט מאוכל שאינו מטמא אוכל ומשקה מטמא. *(יש עוד לעיין בסוגיא זו, עבור מה נזקקו לנס חנוכה הרי יש כלל שמשקים שנמצאים בבית המקדש כלל אין בהם הלכות טומאה, כפי שהגמ' מביאה בפשטות לדעת רב לפנינו. ועל דבר זה הארכנו בסוגיית רבי חנינא סגן הכהנים בפסחים והבאנו בס"ד כמה תירוצים. עיי"ש.)*

התבאר לעיל, שאמר רב אחא בר אדא בשם רבי יצחק *(למסקנא)* שגזרו על פתן ושמנם משום יינם, ועל היין משום בנותיהם, **ועל בנותיהם משום דבר אחר**, ודבר אחר משום דבר אחר. **לדעת רנב"י**, "דבר אחר" היינו שגזרו על תינוק עכו"ם שיהיה מטמא בזיבה, כדי שלא יהא תינוק ישראל מצוי אצלו למשכב זכור. **ואמר רבי זירא הטרחתי את רבי אסי בשאלה זו, ורבי אסי** שאל את ריו"ח, **וריו"ח** שאל את רבי ינאי, **ורבי ינאי** את רבי נתן בן עמרם, **ורבי נתן בן עמרם** שאל את רבי, מאמתי תינוק עכו"ם מטמא בזיבה, ואמר לי, בן יומו. **ורבי חייא** אמר בן ט' שנים ויום אחד. וכשאמר רבי זירא את הדברים לפני רבי, אמר לו שינקוט כדעה שמגיל ט' ויום אחד, **שהואיל** וראוי לביאה מטמא בזיבה. **אמר רבינא**, א"כ נחשוש בתינוקת בת ג' שראויה לביאה. **אומרת הגמ'** שהדבר פשוט שכך הוא, רק היה צד לומר שחששו יותר בתינוק משום שיש בו קצת דעת וערמומיות למשוך ישראל אליו, משא"כ בתינוקת, קמ"ל שאף בה גזרו.

רבי יהודה נסמך על רבי שמלאי ואמר לו שלא היה אמש בבית המדרש שהתירו את השמן, **אמר לו רבי שמלאי** א"כ תתירו גם את הפת שאין רוב הציבור יכול לעמוד בגזירה זו. **אמר לו רבי יהודה**, אם היינו מתירים את הפת היו קוראים לנו "בי"ד המתיר". **כמו שהעיד רבי יוסי בן יועזר איש צרידה** על חגב הנקרא "**איל קמצא**" שמותר באכילה *(לר"פ הכוונה "שושבינא" שראשו ארוך. לרב חייא בר אמי בשם עולא הכוונה "סוסביל" שאין ראשו ארוך ואין כנפיו מכסים רוב גופו בפשטות. לר"פ נחלקו התנאים האם ראש ארוך מותר או אסור. לרב חייא לכו"ע ראש ארוך אסור, ונחלקו בכנפיו חופים את רוב גופו ע"י הדחק. האם מספיק רוב כל שהוא, או שצריך רוב הניכר.)* וכן על **משקה בבית המקדש**, כדם הקרבנות וכו' שהם טהורים ולא גזרו עליהם טומאת משקים. *(לדעת רב, טיהרו לגמרי. לשמואל, פסול, כלומר מקבל טומאה אבל לא מעביר הלאה, ונחלקו בהגדרת טומאת משקים, לרב היא מדרבנן ולא גזרו על משקים בבית המקדש. ולשמואל טומאת משקים מהתורה, ולטמא אחרים מדרבנן ועל חלק זה לא גזרו בבית המקדש.)* **ועל הנוגע במת שהוא טמא.** *(הגמ' דנה מה התיר בדבר זה, אמרו שהתיר מי שנגע בדבר שנגע במת, ונדחה שהרי זה מהתורה. אמרו לפני רבא בשם מר זוטרא בנו של ר"נ, שאמר בשם ר"נ, הנוגע במת וחברו נוגע בו בזמן שהראשון מחובר למת ונוגע בו השני טמא טומאת ז', ואם לא נוגע במת טמא רק טומאת ערב, דבנן גזרו שיטמא טומאת ז' אפילו לא בחיבורים, ורבי יוסי התיר והחזיר לדין תורה. רבא לא הסכים לביאור זה בדברי ר"נ (עי' תוס' ד"ה דיקרב).* וביאר בשם ר"נ שרב יוסף התיר ספק טומאה ברשות הרבים, וריו"ח אמר שאין מורים הלכה זו לרבים, ורב יוסף הורה. וכן אמר רב יהודה בברייתא שרבי יוסי הגדיר להם מה רה"ר ומה רה"י. וכאשר באו לרבי ינאי אמר להם על ספק טומאה ברשות הרבים, שיש נהר ויטבלו שם.) **והעם קראו לו** "יוסף המתיר". **אמר לו רבי שמלאי שאין לו לחשוש**, שהרי הוא התיר ג' דברים, ואף אם תתיר את הפת, עדיין התרת רק ב'. **אמר לו רבי יהודה** שהוא כבר התיר דבר אחר, האומר זה גיטך אם לא באתי מכאן עד יב' חודש, ומת בתוך יב' חודש, **לרבנן** אין זה גט וצריכה חליצה או ייבום, **אבל רבותינו** התירוה להינשא על סמך אותו גט, **ואמר רב יהודה בשם שמואל** ש"רבותינו" הכוונה לבי"ד שהתירו שמן, שסברו שזמן הגט מוכיח עליו, א"כ בדעתו להחיל את הגט משעה ראשונה. **ואמר רבי אבא בנו של רבי חייא בר אבא**, רבי יהודה הנשיא הורה שמותרת להינשא ולא הודו לו כל חיין, **וי"א** שלא הודו כל חבריו. **אמר ר"א** לזקן שהיה באותו מעמד שהתירו את האשה בגט שהיה בו תנאי לאחר יב חודש ומת בתוך הזמן, האם התירו אותה מיד או הצריכו שיעבור יב' חודש, **ובאמת** קשה אף על דברי המשנה, **אלא** מחמת שהיה באותה מעמד של היתר שאלו איך דנו בו.

אמר אביי, לגבי תנאי בגט, אם אמר "**לכשתצא חמה מנרתיקה**" אם מת בלילה, בודאי זה גט לאחר מיתה. אם אמר "**על מנת שתצא חמה מנרתיקה**" לכו"ע זה תנאי של ע"מ שחל מיד וכאומר מעכשיו כדברי ר"ה שכל האומר ע"מ כאומר מעכשיו. **נחלקו** באופן שאמר "**אם תצא חמה**" **רבי יהודה הנשיא סבר כרבי יוסי** שזמן השטר מוכיח עליו, וזה כאומר מהיום וא"כ מגורשת בדיוק כמו שאמר "מעכשיו גט", **ורבנן** חלקו ולא סברו את דברי רבי יהודה, וגט זה מוגדר כגט אם מתי בסתם, שהגט חל לאחר מיתה ולא מועיל ולא מידי.

התבאר במשנה עוד נאסר מעכו"ם "**שלקות**". **המקור**, **אמר רבי חייא בר אבא בשם ריו"ח** "זמים בכסף תתן לי ושתתי", בדומה למים שלא השתנה מותר. ואמנם חיטין קלויים מותרים, היות והדמיון למים שלא השתנה מברייתו. וא"כ מדוע קמח מותר. **אלא אומרת הגמ'** שהנאסר זה רק בשימוש מחמת האש. והיות ולא נזכר בפסוק אש, **מסיקה הגמ'** שהאיסור מדרבנן והפסוק אסמכתא בעלמא.

אמר רב שמואל בר רב יצחק בשם רב *(סורא)* הנאכל כמות שהוא חי אין בו איסור של בישול עכו"ם. **אמר רב שמואל בר רב יצחק בשם רב** *(פומבדיתא)* שאינו נאכל על שולחן מלכים אין בו משום בישול עכו"ם. נפק"מ בדגים קטנים, פטריות, דייסה. **אמר רב אסי בשם רב**, שאין בדגים קטנים משום בישול עכו"ם. **אמר רב יוסף**, בכ"ז יכול לסמוך על זה לגבי עירוב תבשילין ומוגדר כבישול לגבי זה. **ואם עשה הגוי מאכל** הנקרא "כסא דהרסנא" אסור מחמת שהקמח עיקר.

אמר רב ברונא בשם רב, אם העכו"ם הצית את אש באגם, כל החגבים שנצלו מחמת זה אסורים. **מבארת הגמ'** שהנושא לא מחמת בישולי עכו"ם שהרי אין כוונתו לחגבים כלל, **והאיסור** משום שלא ידעו מה הם חגבים טהורים ומהם אסורים, **והמעשה** היה בגוי, אף שבישראל יהיה כך.

אמר רב חנן בר אמי בשם רב פדת בשם ריו"ח, גוי שחרך ראש הבהמה כדי להסיר את השיער, מותר לאכול אפילו מהאוזן הממהרת להיצלות. **אמר רבינא** א"כ אם השליך עכו"ם חתיכת עץ לתנור כדי לחזקה, וישראל הטמין בתנור דלעת, לא נאסרת ע"י הצתת הגוי כיון שכוונתו היתה לחיזוק העץ ולא לבישול.

אמר רב יהודה בשם שמואל, אם יהודי הניח בשר ע"ג נחלים והגוי הפכו, מותר. ומבארת הגמ', שאם לא היה הופך היה מתבשל בב' שעות ועתה קירב את זמן הבישול. **ואמנם** אמר רבי אסי בשם ריו"ח שכל שמבושל כשיעור מאכל בן דורסאי, אין בו מחמת בישול עכו"ם, **דין זה באופן** שהתבשל בשיעור מועט והוציא היהודי את המאכל והניח בסל ולא עתיד היה לבשלו, והמשיך הגוי. **מביאה הגמ' ראיה** מדברי הברייתא לשמואל, שמניח ישראל בשר על הנחלים או אשה על גבי הקדירה, וגוי הופך או מגיס עד שחוזרים מבית הכנסת וכד', ולא חוששים לבישול עכו"ם. **הסתפקו לגבי מקרה הפוך**, הגוי הניח וישראל הפך. **אמר רנב"י** אם גמר גוי מותר, בודאי אם גמר ישראל. **וכן אמר רבה בר בר חנה בשם ריו"ח**, **או רב אחא בר בר חנה בשם ריו"ח**, שנאסר רק באופן שהתחיל וגמר גוי, אבל אם התחיל ישראל או גמר, מותר. **אמר רבינא להלכה**, פת שנאפתה באופן שגוי הדליק את התנור, אבל הכניס ישראל. או הדליק ישראל והכניס גוי, או הדליק גוי והכניס גוי, וישראל חתה בנחלים, מותר.